

4/2022 (33. ročník)

Patron

čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor

**Kříž
v Oldřichovském
sedle**

**Obnova hrobky
rodiny
Neuhäuser–Berger**

Příběh rychnovských pomníků

Dokončená obnova informačních tabulí u křižové cesty k Seibtově studánce. Foto Otokar Simm

Kovář Jan Moravec a restaurátorka Vanesa Trostová při obnově kříže v Oldřichovském sedle. Foto Otokar Simm

Vážení členové a příznivci Spolku Patron

Za okny už několik týdnů panuje zima a odlehlé oblasti Jizerských hor se ponořily do posvátného bílého ticha. To neplatí o hlavních cestách, které každoročně zaplavuje pestrobarevný proud běžkařů, jenž snad rok od roku víc a víc sílí.

Zatímco dnes Jizerské hory patří v zimě právě běžkařům, ještě před nedávnou dobou – není tomu ani sto let, patřily především svážečům dřeva. S odvahou a s vědomím nebezpečí se s plně naloženými saněmi spouštěli po svážních cestách, prudce klesajících do údolí a k lidským obydlím. Dřevo, které přitom měli za zády, pracně v potu tváře natahali a připravili již během léta. Při zimním svážení se pak stejné dřevo stávalo pomyslnou časovanou bombou, která se aktivovala při sebemenší chybě člověka, ovládajícího řídicí oj saní.

Svážečských nehod bylo jistě každou zimu v horách plno. Některé z nich skončily tragicky, některé „jen“ zraněním, většina jízd snad naštěstí dopadla dobře. Po těch prvních nám v jizerskohorských lesích zbyla celá řada pomníčků, o které dnes pečujeme.

O nelehké práci jizerských svážečů jsme psali mnohokrát. Mysleli jsme na ně i při nedávné obnově kamene Brzda. A nelze na ně nemyslet ani nyní, kdy všichni přemýšlíme, kolik nás bude stát letošní topná sezóna. Svoje zdraví či životy – na rozdíl od dob minulých, ale nikdo z nás nasazovat nemusí.

Vzpomeňme si na to vždy, kdy navštívíme některý z jizerskohorských dřevařských pomníčků.

Přejeme vám hezké dny v Jizerských horách. Výbor Spolku Patron

Mužičkova památka na Černostudničním hřbetu. Foto Petr Bureš

Titulní strana: Obnovený kříž v Oldřichovském sedle. Foto Bohumil Horáček

Návrat kříže do Oldřichovského sedla

Bohumil Horáček

Jednou z akcí Spolku Patron pro právě skončený rok byla obnova božích muk v Oldřichovském sedle. O opravě i historii památky jsme psali již v předchozím vydání našeho časopisu. V úterý 29. listopadu 2022 se za chladného a větrného počasí obnovený kovový kříž vrátil na očištěný a restaurovaný žulový podstavec.

Kříž tak doplnil několik týdnů předtím nainstalovaný nový obrázek, který byl obnoven podle poslední známé historické podoby. Je doloženo, že na něm byl ztvárněn motiv Sixtinské madony. Ten byl neznámo kdy a kým nahrazen obrázkem sv. Jana Nepomuckého s mostem v pozadí. I ten však postupem času zašel a vybledl.

Ve stejný den se na boží muka vrátil i korpus Krista, tentokrát s pozlacením, které sošce na černě natřeném kříži dává dobře vyniknout. Nově byla vykována cedulka se zkratkou INRI a pod obrázkem na přední straně podstavce

také stojánek pro umístění svíčky. Snad se vždy najde někdo, kdo ji zde rád zapálí. Památka je součástí Staré poutní cesty do Hejnic a nachází se na vrcholu sedla přímo naproti hospodě Hausmanka (U Kozy). Při obnově pomníčku jsme spolupracovali s restaurátorkou Vanesou Trostovou, kovářem

Instalace pozlacené sošky Krista na renovovaný kříž. Foto Otakar Simm

Kříž v zasneženém Oldřichovském sedle uprostřed zimy roku 1956. Archiv autora

Janem Moravcem a malířem Pavlem Koňáříkem. Na opravě se společně se Spolkem Patron finančně podílela obec Oldřichov v Hájích.

Práce v Oldřichovském sedle budou dokončeny v jarních měsících roku 2023 celkovou úpravou okolí. Na jarní období také Spolek Patron plánuje slavnostní prezentaci, spojenou s požehnáním obnovené památky.

Obnovený kříž s první podzimní sněhovou nadílkou roku 2022. Foto Otokar Simm

Výroční členská schůze Spolku Patron

Redakce

Výbor Spolku Patron zve všechny členy spolku na výroční členskou schůzi, která se bude konat v sobotu 18. března 2023 od 9.30 v environmentálním centru Sylvatica v Jiřetíně pod Bukovou. Centrum se nachází 100 metrů od železniční zastávky Jiřetín pod Bukovou a 200 metrů od Vily Schowanek.

V oficiální části členské schůze bude na programu přednesení zprávy o činnosti Spolku Patron v roce 2022, zprávy o členské základně, hospodaření, revizní zprávy a návrh plánu činnosti pro rok 2023. V rámci jednání bude možné hotově uhradit členské příspěvky a nechat si vystavit novou verzi členského průkazu, která byla výborem spolku schválena v roce 2022.

Členská schůze pak bude pokračovat neformální částí, ve které bude možné diskutovat a prezentovat příspěvky jednotlivých členů. Pro účastníky schůze bude tradičně připraveno občerstvení.

Podrobný program schůze bude zveřejněn na webových stránkách Spolku Patron čtrnáct dnů před jejím konáním. Sledujte proto pozorně spolkový web a e-mailovou komunikaci.

*Výroční členská schůze se v roce 2022 poprvé konala v environmentálním centru Sylvatica.
Foto Bohumil Horáček*

Oprava panelů křížové cesty na Slovance

Redakce

Je to k nevíře, ale od doby, kdy Spolek Patron dokončil ambiciózní projekt obnovy křížové cesty na Slovanku a k Seibtově studánce, uplynulo již více než deset let. S potěšením můžeme konstatovat, že všechna zastavení po celou dobu odolala nějakému vážnějšímu poškození ze strany vandálů.

Křížová cesta byla doplněna několika informačními tabulemi, které příchozím přibližují nejen její historii, ale i původ Seibtovy studánky a osudy některých památek v sousedství. Na deskách těchto informačních tabulí již stihl zahlodat zub času a možná i necitlivá ruka. Proto bylo nutné dvě z nich v letošním roce vyměnit.

Stalo se tak ve středu 9. listopadu 2022 odpoledne, kdy členové Spolku Patron poškozené a chybějící části vyměnili a doplnili. Vyměněno bylo poškozené krytí panelu (plexisklo) na začátku křížové cesty u silnice v Horním Maxově; nahrazena byla chybějící tabule u Seibtovy studánky. Opraven byl také nátěr kříže na jednom ze zastavení. Poděkování patří městu Lučany nad Nisou, které celou opravu financovalo.

Křížovou cestu z Horního Maxova na Slovanku a k Seibtově studánce Spolek Patron kompletně obnovil v letech 2010–2011. Dne 3. listopadu 2013 jí požehnal farář Pavel Aichler.

Oprava informační tabule na začátku křížové cesty.
Foto Otokar Simm

Nový informační panel byl osazen u Seibtovy studánky. Foto Otokar Simm

Po stopách předků ke Krömerově boudě a do Hejnic

Otokar Simm

O bývalé chatě u Protržené přehrady na Bílé Desné jsme v našem časopisu psali v číslech 3/2015 a 2/2016. V obou případech se jednalo o návštěvy potomků Josefa a Emmy Krömerových z Antonínova. Tamní řídící učitel Josef Krömer se svojí paní se ve dvacátých letech minulého století zasloužili o postavení útulku, zvaného Krömerbaude – Krömerova bouda. Chata stála na místě někdejší katastrofy necelých dvacet let; shořela nedlouho po roce 1945. Dnes na jejím místě najdeme nový turistický přístřešek, o jehož stavbu se přičinil státní podnik Lesy ČR.

Po skončení velké války se znovu probouzel zájem o přírodu a výlety. Oblíbeným cílem nedělních vycházek se stala i poškozená hráz na Bílé Desné, kde se příchozí chtěli na vlastní oči přesvědčit o tom, co se zde před pár lety událo. Dno prázdné přehrady se mezitím zazelenalo, stejně tak i zbytky hráze, a spolu s vysokou šoupatkovou věží nabylo místo až romantického rázu.

Jedné letní neděle roku 1924 se sem vypravila i rodina Josefa Krömera. Přes Mariánskohorské Boudy to sem z Antonínova neměli příliš daleko. U poklidně plynoucí říčky spatřili posedávající hloučky výletníků...

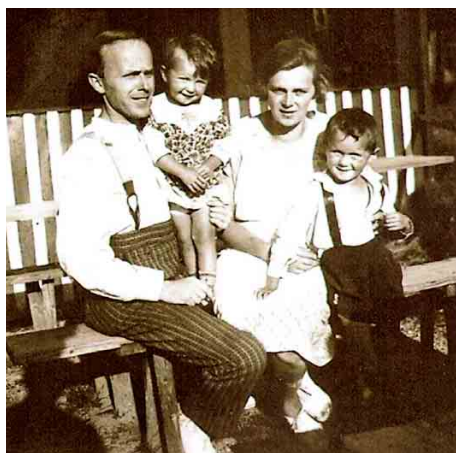

Krömerova bouda v době největší popularity. Zcela vpravo původní zahradní domek. Pohlednice, archiv autora

Obraz od Raimunda Wieseho, 1948. Výtvarník se narodil v Jablonci v roce 1897, v letech 1932–1945 byl profesorem na jablonecké umělecké škole. Foto Walter Dobisch

Emma byla dcerou maxovského hospodského Feixe, což nejspíš přispělo k jejímu rozhodnutí nabízet zde občerstvení. Kupodivu tou myšlenkou dokázala nadchnout celou rodinu, tedy jak svého muže, tak i syna Oskara s manželkou Ludmilou. Krömerovi byli podnikaví a hned následující rok začali s přípravami. Od desfourské vrchnosti získali do pronájmu pozemek a postavili na něm starý zahradní domek, který sem se vším všudy dopravili povozem z Antonínova. U chatky zhotovili nevelkou terasu, kde mohli návštěvníci posedět a osvěžit se. Začátky ovšem byly hodně skromné, všechno sem

Oskar a Ludmila Krömerovi s dcerkou Susí, narozenou v Krömerově boudě, vpravo Hans. Archiv Christy Gradl

museli dopravovat na vozíku a na vlastních zádech, vodu ze studánky ohřívali na petrolejovém vařiči nebo kamínkách, prádlo prali v říčce...

Návštěvníků ale přicházelo stále víc, a tak se Krömerovi záhy rozhodli, že tady postaví solidní roubené stavení na zděných základech. Za pár měsíců bylo vše dokončeno a bouda byla v roce 1926 otevřena. V přízemí se nacházela hostinská místnost s kuchyní, v poschodí sedm pokojů se čtrnácti lůžky pro hosty. Nad kuchyní měli Krömerovi malý byt s balkónem. O provoz se starali Oskar s Ludmilou, jimž vypomáhali rodiče a později dokonce i ve fraku obsluhující číšník Walter Kretschmann. Ludmila, řečená Lidi, dcera pekaře Klause, připravovala pro hosty vyhlášené koláče.

Mladým manželům se v roce 1924 narodil v antonínovské škole syn Hans a po třech letech přišla na svět dcerka Susi (Susanne). Její narození přišlo nečekaně brzo, a tak porod musel proběhnout svépomocí, v horské boudě, bez přítomnosti porodní báby. Nikdo jiný se v těch místech nenarodil...

Za hezkých dnů bývá současná Krömerova bouda v obležení návštěvníků. Foto autor

Společná fotografie s Waltrem u pamětní tabulky na základech bývalé Krámerovy boudy. Foto autor

Walter, Judit, Andreas a Andrea na mostě přes Bílou Desnou. Foto autor

Přes rychlý rozvoj podnikání Krömerovi u Bílé Desné dlouho nevydrželi. Poté, co Hans začal chodit do školy, pronajali boudu podnájemci, jenž chatu provozoval asi do roku 1937. Následně Krömerovi stavení předali desfourské správě, která v ní ubytovávala lesní dělníky. Krátce po skončení druhé světové války bouda shořela. Dnes už se ví, že požár neúmyslně zavinili dva mladí jablonečtí turisté, kteří zde chtěli přenocovat. Jména již nežijících pachatelů jsou známá; oba zůstali aktivními turisty do konce života.

Během uplynulého léta navštívili Jizerské hory manželé Walter a Judit Dobischovi z Budapešti a Waltrova dcera Andrea s manželem Andreasem z Bavorska. Walter je synem paní Susanne (1927–2016), narozené u Protržené přehrady. Přijeli sem, aby navštívili místa, kde působili jejich předkové a pátrali po jejich stopách. Velkého rodinného setkání u základů bývalé Krömerovy boudy v roce 2016 (Patron 2/2016) se nemohli zúčastnit. Walter Dobisch mne požádal, zda bych je mohl na některá z míst doprovodit, čehož

jsem se rád zhostil. K jednomu z našich hlavních cílů patřily samozřejmě pozůstatky bývalé přehrady, nevynechali jsme ale ani Antonínov, Josefův Důl, Horní Maxov či Karlov. Prošli jsme naučnou stezku nazvanou Protržená přehrada, zastavili se u památníku obětí katastrofy z roku 1916 i u pamětní desky bývalé chaty. V kiosku nesoucím nápis „Útulna - Krömerova bouda“ jsme se občerstvili, ze samotoče načepovali pohárek piva. Místo dnes žije čilým turistickým ruchem, podobně jako kdysi. Na Waltrově tváři bylo znát jisté poňnutí...

Již den předtím, 8. června 2022, jsme zavítali do Hejnic, vystoupili na Ořešník a zastavili se u hrobu rodiny Dobischových. Předkové Waltrova otce, Wolfganga Dobische, pocházeli z Hejnic a na místním hřbitově se nachází jejich udržovaná rodová hrobka. V dobrém stavu je díky „adopci“, což přítomné mile překvapilo.

Andreas, zeť Waltra Dobische, je varhaníkem ve svatoštěpánském dómu v Pasově, kde hraje na největší nástroj toho druhu na světě. Jeho přáním bylo zahrát si na varhany v hejnickém chrámu Navštívení Panny Marie. Farář Pavel Andrš mu ochotně vyšel vstříc a nechal Andrease hodinu hrát...

V hejnické bazilice tak vyvrcholila zajímavá pouť po stopách předků, kteří museli po druhé světové válce ze svého rodného kraje odejít.

Pater Pavel Andrš seznamuje pasovského varhaníka s hejnickými varhanami. Foto Walter Dobisch

Odhalení Jahnova pomníku v Dolním Maxově

Redakce

V sobotu 24. září 2022 byl v Dolním Maxově odhalen obnovený pomník Friedricha Ludwiga Jahna, v minulosti doplněný o pamětní kámen třinácti turnerů padlých v první světové válce. Velkou zásluhu na obnově má josefodolský patriot a člen Spolku Patron Oliver Scholze, který v úvodní řeči vysvětlil, proč zde pomník stojí a z jakého důvodu bylo přistoupeno k jeho renovaci. Náš spolek se na akci podílel v některých fázích konzultacemi.

O osobnosti F. L. Jahna a o historii jeho dolnomaxovského pomníku jsme psali již v Patronu č. 2/2020. Připomeňme, že oprava pomníku probíhala s podporou obce Josefův Důl, Ministerstva obrany České republiky, manželů Keese a Heleny Verhoefových, místních firem a mnoha dalších dobrovolníků. Repliku Jahnovy busty vytvořil podle historických fotografií arménský sochař Stefan Shamilyan, žijící v Janově nad Nisou.

Slavnostní odhalení Jahnova pomníku a pamětní desky obětem všech válek na světě. Foto Libor Bednařík

Několiikaleté úsilí o renovaci pomníku vyvrcholilo slavnostním setkáním za účasti majitelů pozemku, místostarosty Josefova Dolu Karla Stuchlíka, zástupců Armády České republiky, veřejnosti a všech, kteří se na obnově pomníku podíleli. Přítomno bylo i několik členů Spolku Patron.

Nejprve byla odhalena busta Friedricha Ludwiga Jahna a pomník padlých v první světové válce. Následovalo představení nové pamětní desky, věnované obětem všech válek na světě. Iničiátory této nové památky byli manželé Verhoefovi, majitelé pozemku, na němž se pomníky nacházejí. Květiny k památníku položili zástupci minister-

stva obrany a obce, k nové pamětní desce pak symbolicky malé děti. Jahnův pomník v Dolním Maxově je v současnosti patrně největší skulpturou tohoto německého propagátora tělovýchovy v České republice.

Abychom však jen nechválili: je třeba zmínit, že závěrečný spěch obnovitelů se odrazil v podobě jazykových chyb na centrální desce hlavního pomníku i na informačních panelech. Doufáme, že v budoucnu budou nedostatky odstraněny a že podmračeného „turnvatera“ Jahna Josefodolští dobře přijmou.

Autor nové Jahnovy busty Stefan Shamilyan. Foto Otokar Simm

Slavnost přilákala desítky zájemců. Foto Otokar Simm

Příběh zchátralé hrobky má šťastný konec

Jiřina Vávrová

V neděli 20. listopadu 2022 jsme se sešli na hřbitově v Oldřichově v Hájích u příležitosti žehnání opravené hrobky rodiny Neuhäuser-Berger a slavnostního předání objektu do péče obce. Kromě hrobky požehnal farář Pavel Andrš také hrobky rodin Köhler a Endler v jejím těsném sousedství. Zúčastnilo se i několik zástupců Spolku Patron.

Chladné počasí neodradilo desítky návštěvníků slavnosti, což nás velmi potěšilo. Pro náš spolek to opravdu hodně znamená. Opravě hrobky jsme se věnovali šest let.

V roce 2015 byl stav hrobky – dominanty oldřichovského hřbitova, velmi žalostný. Archiv spolku Živo v Hájích

Zanedbaný byl i interiér s dochovanými náhrobními deskami. Archiv spolku Živo v Hájích

Každý, kdo mohl, přiložil rád ruku k dílu. Archiv spolku Živo v Hájích

Příběh hrobky rodiny Neuhausner-Berger dobře ilustruje situaci v českém pohraničí. Hřbitov byl původně německý, ale původní obyvatele již připomínala jen chátrající hrobka a náhrobní kameny na obvodové zdi. V šedesátých letech 20. století byla většina německých hrobů za pomoci buldozeru ze hřbitova odstraněna. Impulsem pro likvidaci německých hrobů byl vandalismus místní mládeže, která poničila 116 náhrobků v německé části hřbitova. Hrobka je přitom pěknou, historickou a výraznou stavbou. Přimo v jejím sousedství Spolek Patron opravil v roce 2015 náhrobek Josefa Matouschka, významného kartografa regionu.

Místo pro hrobku zakoupil Franz Neuhausner v roce 1892. Je to přízemní stavba s předním vchodem a dvěma bočními okny, zadní stěna je součástí hřbitovní zdi. Uvnitř hrobky se nachází masivní litinový kryt, který zakrývá malou sklepní kryptu. Zde jsou umístěny rakve s ostatky pohřbených. Uvnitř hrobky se dochovaly tři nástěnné desky. Stavba je dílem cihlová a dílem kamenná, kamenné prvky jsou zdobné. Hrobka má zdobný také přední střešní štít a obloukovou střechu.

Obnova poškozené střechy byla pro úspěch celého projektu zásadní. Archiv spolku Živo v Hájích

Franz Neuhäuser (1825–1903) byl významným oldřichovským občanem a podnikatelem. Požár jeho továrny č. p. 161 dne 27. května 1871 byl zřejmě podnětem k založení oldřichovského sboru dobrovolných hasičů ve stejném roce. V krátké době se do dobrovolného hasičského sboru přihlásilo na sedmdesát mužů a Franz Neuhäuser se stal jejich prvním velitelem.

Po odsunu německých obyvatel se o hrobku nikdo nestaral. V roce 2004 začal někdo systematicky „loupat“ měděnou střešní krytinu, a i přesto, že na to bylo vedení obce upozorněno, dotyčnému v kompletní krádeži plechové střechy nikdo nezabránil. Střechu hrobky bylo v té době potřeba znovu pokrýt. To se ale nestalo, stará německá hrobka nikoho nezajímala, a tak objekt chátral dál. V té době střechu chránil už jen dřevěný krov.

V létě roku 2021 už byla obnova venkovní fasády dobře patrná. Archiv spolku Živo v Hájích

K slavnostnímu požehnání hrobky se 20. listopadu 2022 sešly desítky lidí. Foto Bohumil Horáček

V roce 2016 se obnovy hrobky ujal spolek Živo v Hájích s cílem ji postupně opravit. Krov byl směrem k přednímu štítu již úplně uhnulý a do hrobky přšelo. Vnější omítky byly opadané, prorostlé břečtanem, vnitřní téměř zničené. V jednom z oken zbyl zpuchřelý dřevěný rám, dveře se nedochovaly vůbec.

V první fázi bylo nutné vyklidit suť z hrobky a okolí, strhnout popínavé rostliny, které ničily fasádu, a s přispěním firmy Autoplachty Ryška objekt alespoň provizorně zakrýt. Dále byla ve spolupráci s místním SDH a díky finanční podpoře NADACE VIA hrobce dána nová střecha, čímž byl objekt zachráněn. Došlo i na provedení ostatních sanačních prací a spolek pokračoval ve shánění peněz na další opravy.

V následující fázi byl objekt zajištěn kovanou mříží. Podle návrhu studentky katedry architektury TUL Emílie Rážové ji vyrobil místní kovář Jan Moravec. Pokračovala oprava vnitřních a vnějších omítek. V roce 2020 začala spolupráce s Pavlem Kněbortem, který provedl odborné zednické práce, a v roce 2021 hrobka dostala nová okna. Finančně obnovu podpořily desítky dárců v kampani na *Darujme.cz* a opět NADACE VIA.

V roce 2022 bylo nutné provést nové, tentokrát sanační omítky uvnitř hrobky, protože ty původní vzlínající voda poničila. Dokončena byla fasáda včetně ozdobných říms. Celý objekt byl znovu očištěn, natřen a vymalován. Udělali jsme i opatření proti vzlínání vody (zbroušení kamenného soklu a další, zejména klempířská opatření); snad budou dostatečně účinná.

Spolek Živo v Hájích vše konzultoval s restaurátorkou Vanesou Trostovou, která si vzala do parády i ozdobné prvky na hrobce. Tzv. čuček (architektonický prvek, zde ozdobná koule na vrcholu cimbuří) je v době vzniku tohoto textu v její dílně, kde zatím čeká na zrestaurování.

Projekt rekonstrukce hrobky dospěl úspěšně k cíli. Cílem bylo zachránit a opravit dominantní objekt hřbitova a zároveň přispět k přijetí německé historie obce, a to zejména mezi místními poválečnými dosídlenci. Spolek Živo v Hájích chce obnovou zároveň pomoci zmírnit napětí ze strany odsunutých německých obyvatel a jejich potomků. Příběh německé hrobky odsouzené k chátrání je pro pohraničí typický také tím, že podobné památky zachraňují většinou nadšenci, protože z oficiálních míst často není vůle. Přitom jsou neoddělitelnou součástí místní historie. Všem, kteří se na obnově hrobky jakkoliv podíleli, velice děkujeme.

Obnovené hrobce i dalším upraveným hrobům požehnal farář Pavel Andrš. Foto Bohumil Horáček

Pocta Siegfriedu Weissovi

Otokar Simm

Jako hold složený význačné osobnosti byla v ambitu hejnického kláštera v pátek 9. prosince 2022 otevřena nevelká výstava Zpěv z jizerských lesů – Pocta Siegfriedu Weissovi. Zahájení se zúčastnilo několik desítek hostů, vesměs přátel a ctitelů zesnulého fotografa a spisovatele. Obsahem výstavy jsou vybrané básně Rudolfa Kauschky, doprovázené Weissovými překlady do českého jazyky a poetickými fotografiemi.

Spojení těchto dvou autorů nevzniklo náhodně. Přes generační odstup bylo Weissovo smýšlení a životní filozofie do značné míry Kauschkovou poezií ovlivněno. Oba muže, kteří se osobně nikdy nesetkali, spojoval hluboký vztah k přírodě a Jizerským horám.

V nejistém poválečném létě roku 1945 sepsal Rudolf Kauschka své poslední přání: chtěl, aby jej posmrtně připomínala pamětní tabulka ve skalní divočině Poledních kamenů nad Bílým Potokem. Kauschka si k tomu účelu zvolil a pojmenoval skálu *Grabmal*, tedy *Náhrobek*. V dopisu předaném rodině Ginzelových popsal, kde se místo nachází a kudy je možné se k němu dostat.

Siegfried a Inka Weissovi v Prezidentské chatě. Foto autor

Miloslav Nevrlý a Siegfried Weiss – dva Mistři v Městské galerii My. Foto Milan Bajer

Po Kauschkově smrti v dubnu roku 1960 se realizace ujal Siegfried Weiss. Vlastnoručně zhotovil pohlednou tabulku – jako rytec k tomu měl nejlepší předpoklady – a společně s Ginzelovými ji v červenci 1961 na Náhrobku při-

S Blaženou Huškovou při křtu knihy Píseň o lese. Foto Pavel Fajgl

Sigi, setkání přátel v libereckém Koloseu. Foto Pavel Fajgl

Prales na hoře Jizeře, lynorit (výřez) Siegfrieda Weisse. Rodinný archiv

pevnil. A tak Sigi – jak mu většina přátel říkala – splnil poslední přání Rudolfa Kauschky.

Siegfried Weiss se narodil v Jablonci nad Nisou 14. října 1933. Ve stejném městě navštěvoval základní školu, absolvoval zde i uměleckou průmyslovku, obor ryctví kovů. Spolu s rodiči chodil na výlety, otec jej vedl k lásce k přírodě, hudbě a umění. Tak se rozvíjel Sigiho kladný vztah ke všemu krásnému a estetickému, zvolna se začaly projevat i jeho výtvarné a hudební vlohy. Naučil se hrát na klavír, olejovými barvami maloval obrazy, zkoušel i techniku barevných linorytů. Náměty hledal takřka výhradně v Jizerských horách.

Weissova pozornost se však postupně obrátila ke krajinářské fotografii. A byla to šťastná volba – krajině dokázal porozumět, citlivě ji vnímat a prožívat. „*Hlas lesa vnímám celou svojí bytostí*“ – poznamenal v jedné ze svých knih.

Veřejnost upoutal svými snímky poprvé v roce 1978, kdy vyšla obrazová kniha *Jizerské ticho*, a Siegfried Weiss byl přizván do tříčlenného kolektivu fotografů. *Jizerské ticho* bylo oceněno jako nejkrásnější kniha roku. Během následujících let pak vyšla Siegfriedu Weissovi nejen řada velkoformátových obrazových publikací, ale i další tituly, v nichž slovem a fotografiemi opěvoval krásy milovaného rodného kraje. Jeho přírodní fotografie ale zdobily časopisy i knihy jiných autorů.

Svá poslední dvě díla Siegfried Weiss věnoval jakoby symbolicky právě Rudolfu Kauschkovi. Oba tituly – *Tichými stezkami z Jizerských hor k Ralsku po stopách Rudolfa Kauschky* a dvojjazyčná sbírka Kauschkových básní *Zpěv jizerských lesů / Sang aus Iserwäldern* – vyšly v roce 2021. V básnické sbírce mají čtenáři ojedinělou příležitost seznámit se s Kauschkovou lyrikou v českém jazyce.

Usměvavý, laskavý a vždy noblesní Siegfried Weiss odešel do svých milovaných Jizerských hor 13. září 2022 navždy. Jistě v nich nadlouho zanechal své stopy...

Česko-německá výstava v hejnickém klášteře je zaslouženou poctou Siegfriedu Weissovi. Je podobně skromná a přívětivá, jako byl i její autor...

Zájemci si výstavu mohou prohlédnout do 2. dubna 2023.

Takto Siegfried Weiss zachytil vrchol Jizersy ze Smědavské hory. Pressfoto 1976

Příběh rychnovských pomníků

Lubor Lacina

V Jablonci nad Nisou a okolí je alespoň mezi starší generací všeobecně známo, že v sousedním Rychnově existoval v době druhé světové války koncentrační tábor. Již méně se ví, že se jednalo o pobočku obřího tábora Groß-Rosen, který v letech 1940–1945 fungoval ve Slezsku, zhruba 50 km severovýchodně od hřebene Krkonoš. A že rychnovský lágr sloužil jako rezervoár pracovních sil pro zbrojní továrnu Getewent. I přes omezené povědomí je ale rychnovský tábor mezi místními znám nadprůměrně – z celkových čtyř desítek koncentračních táborů na území dnešní České republiky je jich přímo v terénu jen asi polovina nějak připomenuta, a i takové památníky jsou ve většině případů známy spíše hrstce lidí. Proč je tomu na Jablonecku jinak a proč je soubor pietních míst v Rychnově mimořádně významný, o tom vypráví tento článek.

Pobočných táborů nebo menších pracovních komand velkých nacistických lágrů vzniklo v okupované střední Evropě zhruba tisíc. Pietními místy je připomenuta pouze menšina z nich, přičemž většinou jde o jeden pomníček, pamětní desku nebo čestný hrob. A právě v tomto ohledu je rychnovský tábor výjimkou – od skončení války až dodnes ve městě vyrostlo postupně devět pamětních objektů, čímž je bývalý lágr Reichenau pravděpodobně nejvíce „opomníčkovaným“ pobočným táborem vůbec.

Arbeitslager Reichenau a zbrojní továrna Getewent na leteckém snímku z roku 1946. Archiv ČÚZK

Zapomenutá Siréna (1944)

Jako úplně první drobnou památku bychom si měli připomenout fontánu s plastikou Sirény, která vznikla přímo v táboře, když byl ještě v provozu. Iniciativa vzešla zřejmě od vězňů – mnozí z nich byli zajati během Varšavského povstání, a ve znaku polského hlavního města je právě mořská panna. Velitel rychnovského tábora to asi nevěděl, považoval proto nápad na zhotovení plastiky za běžnou „výzdobu“, a vězňům se tak podařilo přímo do lágru propašovat odkaz na svůj domov, který jim symbolicky pomáhal překonávat útrapy a doufat ve šťastný konec. Někdy po válce Siréna zmizela a v posledních letech je předmětem bádání, kde by se mohla nacházet. Každopádně jde v rámci světa koncentračních táborů o zcela unikátní situaci – podobný objekt nalezneme snad jen v bývalém lágru Majdanek ve východním Polsku, kde plastika želvy měla vězňům symbolizovat, aby tamější nucenou práci pro nacisty vykonávali pomalu a okupanty tak sabotovali.

Socha Sirény (na fotografii vpravo) byla odstraněna někdy po roce 1948. Archiv autora

Pomníček v táboře (1945)

První pomník věnovaný památce rychnovských vězňů byl vztyčen hned v roce 1945 v areálu tehdy ještě stojícího tábora. Ten byl osvobozen v květnu 1945, v následujících letech však baráková kolonie sloužila jako sběrné středisko pro německy hovořící obyvatele Jablonecka zařazené do odsunu. A právě zde se 14. července 1945 konala vzpomínková slavnost, během které

byl odhalen pomníček – prostá kamenná deska nesoucí pouze uvedené datum. Důvod vybraného dne, a tím pádem i textu na pomníčku, neznáme – teoreticky by mohl odkazovat na pád Bastily v roce 1789 a symbolizovat tak boj proti útlaku, to je ale pouhá hypotéza. Každopádně byl pietní akt významnou událostí a na dochovaných fotografiích vidíme, že kromě stovek obyvatel z okolí se jej zúčastnili vojáci Rudé armády, členové Svazu české mládeže nebo Svaz osvobozených politických vězňů. Památka se do dnešní doby nedochovala; zanikla zřejmě v době bourání barákového tábora na začátku padesátých let 20. století.

Společný hrob na hřbitově (1950)

Druhý, a tentokrát už trvalý pietní objekt, vznikl v roce 1950 na rychnovském hřbitově. V době fungování tábora bylo zvykem, že zemřelí vězňové byli posíláni ke zpopelnění do libereckého krematoria nebo do krematoria v koncentračním táboře Groß-Rosen. V chaotických poměrech na konci války to už ale nebylo možné, a proto byli mrtví provizorně pohřbíváni na vnější straně zdi městského hřbitova nebo na jiných místech v oblasti Rychnova (podle kroniky 16 osob). Po válce se těmto obětem dostalo pietního obřadu a v roce 1946 jim byl zřízen důstojnější hrob, prozatím bez pamětního objektu.

Společný hrob obětí na rychnovském hřbitově. Foto autor

Ten vznikl o čtyři roky později – 6. srpna 1950 byla při smuteční slavnosti v Rychnově odhalena kamenná struktura složená z centrálního schodiště a dvou smutečních mís na jeho bocích, které jsou doplněny hesly „*Lidé bděte*“ a „*Obětem nacismu*“. Autorem objektu je J. Jaroš, mimo jiné autora sochy vězně na pietním místě v Rýnovicích a sousoší partyzánů ve Vlastiboři. Odhalení rychnovského čestného hrobu se zúčastnilo zhruba tisíc lidí. Komplex se na několik desetiletí stal hlavním pamětním prostorem pro oběti rychnovského tábora a existuje dodnes.

Pomník před nádražím (1972)

Další zastávka v příběhu rychnovských pomníků patří do roku 1972, kdy byl několik desítek metrů od nádraží a otočky městské hromadné dopravy odhalen nový pamětní objekt. Tentokrát velmi výrazný a dobře známý – pro jeho polohu o něm vědí prakticky všichni, kdo chodí nebo jezdí na rychnovské nádraží; díky tomu se také všeobecně ví i o existenci rychnovského tábora. Pomník, jehož autory jsou akademický sochař Jiří Koňák a architekt Hušek, je řešen jako dva kamenné bloky posazené na kruhovém dláždění. Pilíře představují muže a ženu, dláždění pod nimi je v polovině zlomeno a celkový výjev tak symbolizuje přerušování kruhu životů, touhy a naplnění dvou lidí vlivem války. Stojící bloky kamene jsou navíc spojeny symbolickou mučednickou korunou. V patě nesou nápis „*Věžňům a obětem koncentračního tábora Gross-Rosen v Rychnově 1943–1945*“; datace je ovšem chybná, protože rychnovský koncentrák byl dán do provozu v březnu 1944. Pietní akt odhalení pomníku proběhl 23. září 1972, byl zorganizován pod heslem „*Již nikdy fašismus a válku!*“ a opět měl velmi vysokou účast – přes 2 000 osob včetně zástupců velvyslanectví východního Německa, Polska a Sovětského svazu. Pomník u nádraží najdeme dodnes, je udržován v původním stavu.

Pomník u nádraží představuje muže a ženu, kteří se již nikdy nesejdou. Foto Bohumil Horáček

Pamětní síň ve škole (1975)

Opačný osud má pamětní síň v rychnovské základní škole. Síň se současnosti nedočkala. Otevřena byla třicet let po skončení války, v roce 1975, a o tři roky později do ní byla instalována pamětní tabule. Podle dobových snímků víme, že pietní prostor kromě desky tvořila busta Julia Fučíka a zřejmě symbolické urny. Přesný důvod zrušení pamětní síně neznáme, lze ale předpokládat, že se tak stalo v důsledku společenských změn po roce 1989.

Nucená práce v továrně (1984)

Dne 21. září 1984 se objevil další pomník. Tentokrát ve dvoře rychnovské továrny, kde dnes podniká firma Liberecké kotlární Hölter. Za války tu museli vězňové otrocky pracovat pro zbrojní podnik Getewent; v období socialismu továrnu provozovala firma ZEZ. Té byl v roce 1984 udělen čestný název „*ZEZ Rychnov u Jablonce, závod Českého svazu protifašistických bojovníků*“. Pro tuto příležitost byla vydána pamětní medaile z autorské dílny profesora Jaroslava Hradeckého a byl odhalen pomník s textem „*1943–1945 zde pracovali a trpěli příslušníci sedmi států, vězni koncentračního tábora Gross Rosen, pobočka Rychnov*“. Objekt dodnes existuje v původní podobě a nachází se ve vnitřních prostorách firmy na továrním dvoře, je však dobře viditelný i od brány, přímo u podchodu pod rychnovským nádražím.

Pomník v areálu továrny je bez problémů přístupný, zasluhoval by však větší péči. Foto Bohumil Horáček

Hlavní pietní místo tvoří prostranství s pamětními deskami, sochou a ohraničené zbytky základů dřevěných baráků. Foto Bohumil Horáček

Hlavní pietní místo (1985)

Od továrny je to již jen pár kroků do lokality samotného tábora, kde byl někdy po demontáži barákové kolonie umístěn dřevěný kříž s trnovou korunou a vedle do země zasazena jednoduchá deska s Fučíkovým mottem „*Lidé bděte*“ (na místě se dochovala dodnes, ale často zarůstá trávou). Ve své době šlo asi jen o dílčí připomínku tábora a v tisku není zmiňováno, že by zde byly pořádány pamětní akty. Zajímavým okamžikem je ale 4. květen 1969, kdy do Rychnova přijela skupina bývalých vězňů a odebrala zeminu z místa, kde stával tábor. Hlína pak byla uložena do symbolické urny, která byla umístěna do expozice *Mauzolea války a mučednictví* ve varšavské ulici Szucha, kde za války fungovala věznice gestapa. V jedné z bývalých vězeňských cel si lze urnu prohlédnout dodnes, jak to dokládá fotografie na webových stránkách muzea.

Teď ale zpět do Rychnova. Opuštěné místo bylo drženo v povědomí veřejných orgánů a na konci sedmdesátých let tam bylo plánováno zřízení *Památníku protifašistického odboje jabloneckého okresu*. Podle výkresu se

mělo jednat o rozsáhlý areál se zastřešenou budovou, masivním schodištěm a dalšími objekty. Tento plán se nerealizoval, byl ale vybudován pietní prostor věnovaný obětem koncentračního tábora. V roce 1983 probíhaly terénní práce, o rok později zřejmě přibyla symbolická socha umučeného vězně podle návrhu sochaře Aloise Hubičky. Dne 11. května 1985 pak byl odhalen celý areál navržený architektem Otto Mackem. Tvoří jej centrální shromaždiště, po bocích ohraničené symbolickými základy vězeňských baráků. Od silnice jej lemuje úvodní motto „1942 1945 Již nikdy fašismus“ a plastika vězně, na druhé straně pak rampa s textovými deskami (autorem prof. Jaroslav Hradecký) ve znění „Z vašeho utrpení náš svobodný život“ v jazycích

Detail sochy, která představuje zlomeného a poniženého člověka. Foto Bohumil Horáček

vězňů tábora – polsky, německy, česky, rusky, srbochorvatsky, francouzsky a holandsky. K odhalení byla stejně jako k sousednímu pomníku v továrně vyražena medaile od profesora Hradeckého. Pietní místo se rovněž dochovalo v původní dispozici, několikrát se ale stalo terčem vandalů a musely být obnoveny ukradené pamětní desky.

Pomník obětem světové války (1993)

Po listopadové revoluci a pádu socialistického zřízení přibyla ještě dvě pamětní místa rychnovským vězňům. Jedno z nich je s táborem spojeno spíše v souvislostech. V roce 1993 byl totiž u rychnovského kostela sv. Václava obnoven pomník obětem první světové války a nově opatřen pamětními tabulemi s textem „*Pamatce obětí obou světových válek a násilí ve 20. století*“ v českém a německém jazyce. Věnování pomníků obecně obětem násilí je pro devadesátá léta i nové tisíciletí poměrně obvyklé a naplňuje snahu o všeobecnou připomínku trpících lidí, bez ohledu na jejich národnostní příslušnost nebo dobu útlaku.

Muzeum na radnici (2015)

Prozatím poslední, v pořadí již desáté pamětní místo přibýlo do Rychnova na sedmdesáté výročí konce druhé světové války. Dne 30. května 2015 byla v přízemí městského úřadu v Rychnově otevřena malá muzejní expozice k existenci tábora – nápodoba vězeňské pryčny, několik předmětů souvisejících s válečnou výrobou nebo textové tabule vyprávějící o chmurné historii. Autorem expozice „*Koncentrační tábor AL Reichenau a zbrojní továrna Getewent*“ je Ivan Rous ze Severočeského muzea v Liberci a zrealizována byla městským úřadem ve spolupráci s kotlárnými Hölter a rychnovským městským muzeem, které má přímo naproti přes chodbu v přízemí radnice pěknou expozici rychnovského malířství.

Medaile věnovaná památce obětem koncentračního tábora v Rychnově. Archiv autora

Děje se nejen v Jizerských horách

Mützelův obrázek zůstává v údolí

Spolek Patron v letošním roce obnovuje Mützelův obrázek zpod Ptačích kup. V průběhu podzimu byla památka demontována a snesena k opravě. Renovován byl nátěr podkladové desky, nově vyroben nápis na spodní tabulce a nová je i stříška. Obrázek bude na své místo umístěn na jaře 2023, až odtaje sníh a povětrnostní podmínky umožní snadnější přístup do hor.

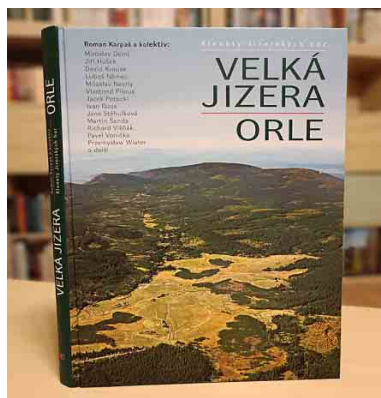
Oprava Neuwingerovy památky

Pan Jiří Brožek informoval Spolek Patron o poničení Neuwingerovy památky neda-leko Richterovy cesty. Se svými přáteli poškozenou část zároveň odmontoval. Během několika dnů tabulku opravil a společně s Romanem Slezákem ji upevnil zpět na své místo v lesích nad Bílým Potokem. Všem přátelům drobných památek Jizerských hor, kteří se na této opravě podíleli, velice děkujeme. Jsme rádi, že na péči o pomníčky v Jizerských horách nejsme sami.

Vyšla kniha o Velké Jizeře a Orle

V Krajské vědecké knihovně v Liberci byla 18. listopadu 2022 představena výpravná, velkoformátová plnobarevná publikace o Velké Jizeře a Orle. Podrobné texty Romana Karpaše a kolektivu doplňuje ojedinělý soubor povětšinou dosud nepublikovaných fotografií, map, přehledů a zajímavostí. Kniha je koncipována jako jakési dvojče ke knize *Jizerka-Smědava* z roku 2016. Vydalo Nakladatelství RK – Roman Karpaš.

Čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor č. 4/2022 (33. ročník)

Vydává Spolek Patron, Jiřetín pod Bukovou 73, 468 43, IČO: 64669807. Vydávání čtvrtletníku PATRON je povoleno OkÚ - Jbc - 941/34. Ev. č. MK ČR E 10470. Redakce: Bohumil Horáček, Otakar Simm. Grafická úprava: Graphis DTP studio, Moskevská 6, Liberec. Tisk: Geoprint, Krajinská 1110, Liberec. Příspěvky zasílejte na adresu: Bohumil Horáček, Na Radouči 1254, 293 01 Mladá Boleslav, nebo e-mailem: horacek21@seznam.cz. Interní tiskovina.

Setkání u obnovené hrobky Neuhäuser–Berger v Oldřichově v Hájích. Foto Bohumil Horáček

Walter a Judit Dobischovi u Protržené přehradě 9. června 2022. Archiv Waltra Dobische

Nad Hejnicemi vznikl symbolický hřbitov jizerskohorských horolezců

S dobrým nápadem přišli hejničtí horolezci: rozhodli se zřídit pietní místo věnované již nežijícím lezeckým osobnostem a kamarádům, působícím v Jizerských horách. V neděli 4. prosince 2022 byl symbolický hřbitůvek slavnostně odhalen na Poustevníkově kameni. Akce se zúčastnily tři desítky příznivců lezeckého sportu a hor, k nimž promluvilí představitelé horolezeckého oddílu Hejnice Jan Kašpar a Zdeněk Melichar.

S myšlenkou přišel před třemi lety horolezec Vladimír Volodá Maděra. Nechtěl, aby v Jizerských horách vznikaly stále další a další památky a aby místo nich byly alespoň ty nové soustředěny na jednom místě. Po dohodě s Lesy ČR padla volba právě na Poustevníkův kámen. K realizaci došlo letos na podzim díky iniciativě Zdeňka Melichara, leč Voloda se jí, bohužel, nedožil...

Na úpatí skalní vyhlídky je umístěna větší mosazná deska s motivem Ořešníku, lana a cepínu, pod ní se nachází zatím deset malých tabulek se jmény lezců a daty jejich narození a úmrtí. Další můžou být ještě doplněny, jiné budou přibývat časem. Starší horolezecké památky ovšem zůstanou na svých místech a tady budou mít svého „dvojníka“.

Kovové tabulky mají stejný design a včetně té velké s logem horolezeckého oddílu, navrženého Hanou Finkousovou, je vyrobila Jizerskohorská strojírna v Raspenavě. Je žádoucí, aby i v budoucnu umístěvané destičky měly stejný vzhled i rozměr.

Nezbytné bude dodržování základních pravidel. Ta sice zatím nejsou pevně daná, ale představa je, že památku zde mohou mít jen lezci, kteří v Jizerských horách zanechali stopu v podobě prvovýstupů, objevování nových skal či měli jiný přínos pro zdejší lezení. Podmínkou též je, že žili v regionu.

Text a foto Otokar Simm a Zdeněk Melichar